Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „ELi kestliku taimse valgu ja taimeõli strateegia väljatöötamine“

(omaalgatuslik arvamus)

(2023/C 75/13)

Raportöör: **Lutz RIBBE**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2
	omaalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	Põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	5.10.2022
Vastuvõtmine täiskogus	27.10.2022
Täiskogu istungjärk nr	573
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	158/2/3

1. **Järeldused ja soovitused**

1.1. ELi loomakasvatussektor (liha- ja piimatooted, munad) on põllumajanduse oluline osa, mis on aga viimastel aastatel põhjustanud üha enam ühiskondlikke arutelusid, muu hulgas intensiivse loomakasvatuse nii piirkondlike kui ka ülemaailmsete keskkonnamõjude tõttu, aga ka seetõttu, et sektor sõltub suurel määral sööda impordist. See tekitab muret ELi sööda ja toiduga kindlustatuse suhtes. Impordi sõltuvus suure valgusisaldusega taimedest on märkimisväärne (ligikaudu 75 %).

1.2. Peale selle, et loomakasvatussektor kasutab kaudselt põllumaad väljaspool ELi, hõlmab see ka suurt osa põllumaast ELis. Umbes 50 % saagist kasutatakse loomasöödana loomsete toodete saamiseks; vähem kui 20 % kasutatavad inimesed vahetult taimseks toiduks.

1.3. Euroopa valgustrateegiast on räägitud juba aastaid, kuid seni pole peale avalduste valgurikaste põllukultuuride kasvatuse laiendamise kohta Euroopas eriti midagi tehtud. Käesoleva arvamusega soovib Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee tuua esile, milliseid täiendavaid asjaolusid tuleks arvesse võtta.

1.4. Komitee märgib, et ELis on õigupoolest valguga alavarustatud mõnevõrra (taimset päritolu) toidu tootmissektor, ennekõike aga segasööda sektor. ELil on palju häid põhjusi valgutootmise laiendamiseks ja eriti selleks, et loomasöödas kasutataks rohkem rohumaad. Hoolimata aga olemasolevatest võimalustest ei ole valkude suuremahulise importimise asemel ainuüksi kvantitatiivselt võimalik neid täielikult Euroopas toota, ilma et see avaldaks olulist mõju teistele põllumajanduslikele tootmissektoritele.

1.5. Lisaks rõhutab komitee, et õlitaimede kasvatamise laiendamine ELis võib samuti avaldada soodsat mõju, nagu omavarustatus traktorikütuse puhul, suurem valgurikka õlikoogi kättesaadavus söödana kasutamiseks ja külvikordade suurenemine.

1.6. Põhjuseks on ka kindel piirav tegur, nimelt kasutatav põllumajandusmaa. Nii tavapõllumajanduses kui ka mahepõllumajanduses võetakse pidevalt uuenduslikke meetmeid tootlikkuse suurendamiseks, kuid ka nende puhul on maht piiratud. Seetõttu leiab komitee, et EL peab kiiresti korraldama uuringu maakasutuse ja võimaluste kohta, mis avanevad Euroopa jaoks, kui selle piirides kasvatada valgurikkaid ja õlitaimi.

1.7. Euroopa valgustrateegia oluline osa peab olema loomakasvatuse kui terviku vastavusse viimine nii ELi enda kui ka ÜRO eesmärkidega seoses Euroopa ja ülemaailmse toiduga kindlustatuse, tarneautonoomia ja kestlikkusega. Eesmärk kasvatada ELis rohkem valgurikkaid kultuure on vaid üks aspekt sellest. Ülemaailmselt näib areng, mille puhul keskmine liha- ja piimatoodete tarbimine inimese kohta kogu maailmas läheneb arenenud riikide praegusele tasemele, olevat vastuolus ÜRO kestliku arengu eesmärkidega.

1.8. Euroopa valgu- ja õlistrateegia peaks samuti aitama kaasa maapiirkondade kestlikule arengule kooskõlas ELi maapiirkondade pikaajalise visiooniga, näiteks arendades uusi piirkondlikke isemajandavaid väärtusahelaid.

1.9. Saksamaal töötas föderaalvalitsuse loodud põllumajanduse tulevikuga tegelev komisjon (Zukunftskommission Landwirtschaft, ZKL), milles olid esindatud kõik asjaomased ühiskonnagrupid, välja ettepanekud kestliku põllumajandus- ja toidusüsteemi loomiseks tervikliku lähenemisviisi alusel, mis hõlmas ka loomakasvatussektorit. Tehti ettepanek muuta tootmismeetodeid, mille rakendamiseks on vaja mitmeid vahendeid (tasustamine turgude ja lisatasude kaudu), et võimaldada võimalikult paljudel põllumajandustootjatel olukorraga kohaneda. Komitee soovitab Euroopa Komisjonil uurida seda protsessi lähemalt ja kaaluda, kas see ei oleks asjakohane ka Euroopa valgustrateegia väljatöötamiseks.

1.10. Valgustrateegia, mis täidaks ka strateegilise tarneautonoomia eesmärke, peab hõlmama järgmisi punkte:

— teadusuuringute ja innovatsiooni edendamine taimsete valkude valdkonnas kogu väärtusahela ulatuses ning taimse valgu allikate vajadusepõhise ja optimeeritud kasutamise eesmärgil;

— valgupotentsiaali tõhusam edendamine ELis;

— rangete Euroopa standardite järgi toodetud taimsete valkude kestliku kodumaise tootmise tugevdamine;

— piirkondlike väärtusahelate ja piirkondliku töötlemissuutlikkuse arendamine ja laiendamine;

— pidev koostöö institutsioonide ja põllumajandusorganisatsioonidega, et edendada omamaiste taimsete valkude kasvatamist ja kasutamist toidu- ja söödatööstuses;

— põllukultuuride potentsiaali edasine suurendamine, täiustades ja laiendades aretusstrateegiaid;

— haridus- ja nõustamisteenuste ning teadmussiirde laiendamine;

— valgurikaste kultuuride tootmise võimaldamine ja hõlbustamine ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-aladel;

— loomakasvatuse tugevam sidumine piirkondliku söödapotentsiaaliga;

— heitkogustest tuleneva reostuse (nitraadid pinna- ja põhjavees, ammoniaak jne) kehtivatele piirmääradele vastavuse pidev järgimine, väliskulude sisestamine;

— loomade heaolu arvestavate pidamistingimuste edendamine tarbijate teavitamise ja toodete märgistamise kaudu;

— tootmis- ja kvaliteedistandardite kehtestamine ELi toodetega konkureerivate importtoodete tervise- ja keskkonnamõjude suhtes:

— asjakohane teavituskampaania erinevate toitumisharjumuste mõju kohta keskkonnale ja tervisele.

2. **Sissejuhatus ja taustteave**

2.1. ELi põllumajanduspoliitika ja -tegevus on olnud toiduainetega varustatuse seisukohalt edukas, kuid nüüd keskendutakse muu hulgas strateegia „Talust taldrikule“ raames üha enam kestlikkuse küsimustele, rohelise kokkuleppe eesmärkide ja kestliku arengu eesmärkide saavutamisele. Hiljemalt COVID-19 pandeemiast ja Ukraina sõjast alates on tähelepanu keskmes ka strateegilise tarneautonoomia saavutamine.

2.2. Loomakasvatus (sealhulgas liha- ja piimatooted ning munad) on ELis majanduslikult oluline sektor, mis on aga viimastel aastatel põhjustanud üha enam ühiskondlikke arutelusid, üks aspekt on sektoritugev sõltuvus sööda impordist.

2.3. Euroopa Parlamendi resolutsioonis valgurikaste kultuuride edendamise Euroopa strateegia kohta ([1]) mainitakse, et „loomakasvatussektori vajaduste tõttu on Euroopas tõsine puudus taimsetest valkudest“, ja et „biokütusetoodangu kõrvalsaaduste loomasöödana kasutamisest hoolimata ei ole olukord kuigivõrd paranenud“. „ELis on valgurikaste kultuuride all üksnes 3 % haritavast maast ja EL katab enam kui 75 % oma taimsete valkude vajadusest impordiga, valdavalt Brasiiliast, Argentiinast ja USAst“, ([2]) kuigi aastatel 1994–2014 kasvas Euroopa valgurikka tooraine kogutoodang 24,2 miljonilt tonnilt 36,3 miljonile tonnile (+ 50 %), kuid tarbimine suurenes samal ajal 39,7 miljonilt tonnilt 57,1 miljonile tonnile (+ 44 %) ([3]). Poliitilised otsused, nagu nn Blair House'i kokkulepe, on samuti aidanud oluliselt kaasa sellise sõltuvuse tekkimisele.

2.4. Eriline roll on sojajahul, mis on loomasöödatööstuse jaoks ülitähtis, ([4]) sest see „on oma kõrge valgusisalduse (üle 40 %), aminohappe sisalduse ja aastaringse kättesaadavuse tõttu segasööda eelistatud koostisosa, seega on vajadus koostise sagedase muutmise järele piiratud ([5])“. Soja tarbimine on Euroopas suurenenud 2,4 miljonilt tonnilt 1960. aastal praeguseks ligi 36 miljonile tonnile aastas. Sellise üüratu nõudluse rahuldamiseks tuleb sojauba kasvatada ligi 15 miljonil hektaril, „millest 13 miljonit hektarit asub Lõuna-Ameerikas“, ([6]) see on suurem ala kui kogu Saksamaa põllumaa (11,7 miljonit hektarit) ([7]). Absoluutne enamus imporditud sojast (umbes 94 %) koosneb geneetiliselt muundatud sortidest.

2.5. Komisjoni dokumendis ([8]) nimetatud suure toorvalgusisaldusega (üle 15 %) valgurikkad taimed moodustavad „ligikaudu 1/4 taimse toorvalgu kogupakkumisest ELis. Kuigi teraviljad ja rohumaa annavad **märkimisväärse** panuse ELi taimsete valkude kogupakkumisse“, ei käsitleta teravilja ja rohumaad üllataval kombel komisjoni strateegilistes taimseid valke käsitlevates kaalutlustes „seoses nende madala valgusisalduse ja vähese tähtsusega turul ([9]). Komitee ei saa selle väitega nõustuda.

2.6. Suur osa impordist, eriti soja puhul, tuleneb peamiselt asjaolust, et USAs ja Lõuna-Ameerikas saab sojat tänu looduslikult soodsatele kasvutingimustele toota palju odavamalt; oma osa on oluliselt madalamatel keskkonna- ja sotsiaalstandarditel; Lõuna-Ameerika looduslike metsade raadamine ja põlisrahvaste, aga ka väiketalunike ümberasustamine on selle näited ([10]). Komitee väljendab heameelt selle üle, et komisjon tunnistab probleemi ja on pühendunud „raadamisvabadele tarneahelatele“ ([11]).

([1]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2018. aasta resolutsioon valgurikaste kultuuride edendamise Euroopa strateegia kohta (ELT C 390, 18.11.2019, lk 2).

([2]) Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2018. aasta resolutsioon (ELT C 390, 18.11.2019, lk 2), punkt E. EMSK märkus: 75-protsendiline sõltuvus viitab suure valgusisaldusega valgurikastele kultuuridele; paljude arutelude käigus jäetakse arusaamatult tähelepanuta, et loomad saavad suure valguannuse murust ja teraviljast.

([3]) Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2018. aasta resolutsioon (ELT C 390, 18.11.2019, lk 2), punkt L

([4]) Komisjoni aruanne nõukogule ja Euroopa Parlamendile taimsete valkude kasutuse arendamise kohta Euroopa Liidu aruandes, (COM(2018) 757 final), lk 2.

([5]) COM(2018) 757 final, lk 3.

([6]) Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2018. aasta resolutsioon (ELT C 390, 18.11.2019, lk 2), punkt L

([7]) Euroopa põllumajandusmaa kogupindala (sh karjamaad ja heinamaad) ELis on Eurostati andmetel umbes 174 miljonit hektarit. (andmed Brexiti-eelsest ajast)

([8]) COM(2018) 757 final.

([9]) Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2018. aasta resolutsioon (ELT C 390, 18.11.2019, lk 2).

([10]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitletakse teatavate raadamise ja metsade degradeerumisega seotud kaupade ja toodete liidu turul kättesaadavaks tegemist ja liidust eksportimist ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 995/2010“ (ELT C 275, 18.7.2022, lk 88).

([11]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitletakse teatavate raadamise ja metsade degradeerumisega seotud kaupade ja toodete liidu turul kättesaadavaks tegemist ja liidust eksportimist ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 995/2010“ (ELT C 275, 18.7.2022, lk 88).

Ei viimastes ühise põllumajanduspoliitika reformi ettepanekutes ega ka Mercosuri riikidega peetud läbirääkimistel ei ole EL teinud piisavalt algatusi, mis võiksid impordisõltuvust reaalselt vähendada.

2.7. Sellega seoses väärib märkimist, et senise ühise põllumajanduspoliitika raames on valgukasvatus saanud kasu eelkõige nn ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade kaudu, mida pärast reformi enam ei eksisteeri. Lämmastikku siduvad kultuurid on olnud kõige enam deklareeritud kultuurid ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade puhul – 37 % kõikidest ökoaladest kasutatakse sellele vastavalt. Esitatud riiklike strateegiakavade hindamine uue ÜPP rakendamiseks ei ole veel läbi viidud, seega ei ole komiteel veel võimalik öelda, kas need toovad kaasa olukorra paranemise või halvenemise. Esitatud riiklike strateegiakavade hindamine uue ÜPP rakendamiseks ei ole veel läbi viidud, seega ei ole komiteel veel võimalik öelda, kas need toovad kaasa olukorra paranemise või halvenemise.

2.8. On tõsi, et liikmesriikidel on mitu võimalust (eelkõige: tootmiskohustusega seotud toetused) kasvatamise edendamiseks, kuid esialgsed analüüsid näitavad, et a) mitte kõik liikmesriigid ei kasuta seda ja b) toetuse tase ei ole piisavalt atraktiivne. Sojaubade import kolmandatest riikidest võib põhjustada raadamist, metsade seisundi halvenemist ja looduslike ökosüsteemide hävitamist teatavates tootjariikides. Suure valgusisaldusega liblikõieliste ja kaunviljade arendamine liidus piiraks impordi kasutamist ning avaldaks seega positiivset mõju kliimale ja keskkonnale ([12]).

2.9. Sellele seisukohale ei ole ükski pool vastu vaielnud. Vastupidi, ELis on juba pikka aega räägitud vastava Euroopa valgustrateegia vajalikkusest, kuid seni ei ole eriti muud kui kohustused Euroopa valgurikaste kultuuride kasvatuse edendamiseks ja punktis 2.7 nimetatud vahendid. Seega oleme tõhusast Euroopa valgustrateegiast veel kaugel.

2.10. Alates COVID-19 pandeemia algusest ja hiljemalt Ukraina sõjaga on saanud selgeks, et globaalsel tööjaotusel ja kaubandussuhetel ei ole ainult positiivseid tagajärgi. Need võivad viia probleemideni, millele varem ei ole mõeldud või millele ei ole mõeldud piisavalt. Uus märksõna on strateegiline tarneautonoomia. Pole vahet, kas mõeldakse kaitsemaskide, ravimite, pooljuhtide või fossiilsete energiaallikate, näiteks gaasi, nafta ja kivisöe tarnepuudujääkidele – sõltuvused võivad põhjustada äärmuslikke majanduslikke ja sotsiaalseid häireid.

2.11. Sõda Ukrainas ja selle eeldatavad pikaajalised tagajärjed avaldavad püsivat mõju Euroopa ja kogu maailma põllumajandussektorile ja Euroopa toiduainetööstusele, ning vaja on muutusi.

2.12. Oma resolutsioonis „Sõda Ukrainas ning selle majanduslik, sotsiaalne ja keskkonnamõju“ ([13]) räägib komitee ka sellest, et „konfliktil on paratamatult tõsised tagajärjed ELi põllumajandus- ja toidutootmissektorile, mis vajab täiendavat toetust. Sellega seoses toonitab komitee, et EL peab suurendama oma pühendumust kindlustada **kestlikud toidusüsteemid**“, ja et „eelkõige peab EL parandama oma toiduga kindlustatust, vähendades sõltuvust oluliste põllumajandustoodete ja sisendite impordist“.

2.13. Komitee rõhutab samas, et „sõja tagajärgedega tegelemine ei tohiks toimuda kliimameetmete ja kestlikkuse arvelt“ ning et ÜRO kestliku arengu tegevuskavas aastani 2030 nähakse ette rahu, julgeolek ja vaesuse vähendamine. **Euroopa rohelise kokkuleppe** kaudu tehakse edusamme ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 rakendamise ja õiglase ülemineku suunas.

2.14. Seda küsimust on käsitlenud ka ELi riigipead ja valitsusjuhid, nagu on märgitud 11. märtsi 2022. aasta Versailles' deklaratsioonis: „Parandame oma toiduga kindlustatust, vähendades sõltuvust peamistest imporditud põllumajandustoodetest ja põllumajanduslikust sisendist, eelkõige suurendades ELis taimset päritolu valkude tootmist“ ([14]).

([12]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ettevalmistav arvamus eesistujariigi Prantsusmaa taotlusel teemal „Toiduga kindlustatus ja jätkusuutlikud toidusüsteemid“ (ELT C 194, 12.5.2022, lk 72), punkti 1.3 alapunkt ii.

([13]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon, vastu võetud täiskogu istungjärgul 24. märtsil 2022 (ELT C 290, 29.7.2022, lk 1).

([14]) https://www.consilium.europa.eu/media/54799/20220311-versailles-declaration-et.pdf

3. **Faktid ja suundumused**

3.1. Komitee leiab, et tervikliku Euroopa valgustrateegia väljatöötamisel tuleb süsteemseid küsimusi palju rohkem arutada ja arvesse võtta.. See hõlmab ka selgitamist, kuidas tuleb hinnata praegust süsteemi Euroopa strateegilise tarneautonoomia seisukohast, samuti ülemaailmse kui ka piirkondliku kestlikkuse aspektist, millised on selle eelised ja puudused põllumajandustootjatele, tarbijatele ja keskkonnale. Siiski tuleb arvesse võtta ka praeguseid suundumusi, mis mõjutavad valkude tootmise valdkonda.

Taldrik, paakkonteiner või küna – mida me kasvatame ja mis juhtub põllumajanduskultuurisaagiga?

3.2. Valke importimata poleks Euroopas võimalik toota sama palju lihatooteid kui praegu, kuigi suurt osa põllumajandussaagist kasutatakse juba praegu söödana. Näiteks Saksamaal kasutatakse selleks peaaegu kahte kolmandikku (!) kogu saagist, nimelt peaaegu kogu rohumaad (mida meie kui inimesed muidugi ka otseselt kasutada ei saa) ning 60 % maisist ja teraviljast ([15]). Saagi tähtsuselt teinekasutusala koguse poolest ei ole mitte taimne toit, vaid tehnilise energia tootmine (mais biogaasi tootmiseks, raps biodiisli tootmiseks ning teravili ja suhkrupeet bioetanooli tootmiseks). Alles kolmandal kohal on taimede otsene toiduna kasutamine. Saksamaal tarbitavad taimsed toiduained – peamiselt leivavili, kartul, suhkur, rapsiõli ja põlluköögiviljad – moodustavad vaid 11 % kogu taimsest toodangust!

3.3. Samuti läheb söödaks 93 % imporditud taimsetest valkudest. Just see import ning lihatootmise ulatus ja intensiivsus on viimastel aastatel muutunud suure ühiskondliku arutelu teemaks.

3.4. Eelduseks tuleks võtta kaks arusaama: esiteks on ELis õigupoolest valguga mõnevõrra alavarustatud (taimset päritolu) toidu tootmissektor, kuid ennekõike aga segasööda sektor. Teiseks ei ole valkude suuremahulise importimise asemel võimalik neid täielikult Euroopas toota, ilma et see avaldaks olulist mõju teistele põllumajanduslikele tootmissektoritele.

3.5. Põhjuseks on ka kindel piirav tegur, nimelt kasutatav põllumajandusmaa. Nii tavapõllumajanduses kui ka mahepõllumajanduses võetakse pidevalt uuenduslikke meetmeid tootlikkuse suurendamiseks, kuid ka nende puhul on maht piiratud. Seetõttu jõudis Saksamaa õliseemneid töötleva tööstuse liit pärast üksikasjalikku analüüsi järeldusele, et on vaja jätkata kõnealuste valguallikate tarnekanalite kindlustamist, sest täielik isevarustamine kodumaiste valkudega jääb ebarealistlikuks ([16]).

3.6. Neid põhilisi väiteid ei tohiks valesti mõista – on palju häid põhjusi, miks intensiivselt edendada valgurikaste ja õlitaimede kasvatamist. Nad seovad mullas lämmastikku, vähendavad vajadust mineraalse lämmastiku järele, parandavad mulla kvaliteeti ja viljakust ning annavad positiivse panuse kliimakaitsesse. (Nt väiksem transpordivajadus, vähem metsade raadamist, väiksem sisendite kasutamine). Laiendatud külvikorrasüsteem vähendab kahjurite ilmumist ja mõjuvad positiivselt bioloogilisele mitmekesisusele. Tänapäeval kasvatatakse ainult väga väikest osa (umbes 3 %) põllumajandusmaast valgurikaste kultuuride kasvatamiseks. Väga mõistlik laienemine peab seega vältimatult toimuma muud liiki põllukultuuride, näiteks muude põllukultuuride või energiakultuuride arvelt või tekitama konkurentsiolukordi, näiteks muude looduskaitsemeetmetega.

Praegused suundumused

3.7. Seetõttu on kõigepealt soovitatav kirjeldada ja analüüsida suundumusi, mis võivad mõjutada loomakasvatus- ja -söötmisviise tulevikus ning seega ka valgunõudlust ja -kvaliteeti.

([15]) 2017. aastal oli ELis (27) kasutatav põllumajandusmaa 178,7 miljonit hektarit: sellest 105,5 miljonit hektarit oli põllumaa, millest 63 % (= 66,8 miljonit ha) kasutati loomasööda tootmiseks. https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1196852/umfrage/landwirtschaftliche-flaechen-in-der-eu-nach-nutzungsart/).

([16]) OVID, *Eiweißstrategie 2.0*, 2019

3.7.1. Ühest küljest võib juba praegu täheldada tarbijate muutunud käitumist ja harjumusi. Üha rohkem tarbijaid vähendab oma liha tarbimist või loobub täielikult liha söömisest. Euroopa suur lihatarbimine on muutunud küsitavaks ka toitumisfüsioloogiast tulenevatel põhjustel. Mõnes liikmesriigis võib juba täheldada lihatarbimise vähenemist ([17]). See on selgelt näha nii statistikas kui ka supermarketite riiulitel, kus valgurikastest kultuuridest valmistatud nn lihaasendajate valik suureneb silmnähtavalt.

3.7.2. Teise suundumuse kohaselt tarbitakse küll vähem, kuid nn parema kvaliteediga liha, mille mõjul suureneb loomade heaolule ja piirkondlikkusele keskenduvate lisatasuprogrammide arv, mis mõjutab söötmist. Näiteks pöörab üha rohkem tarbijaid tähelepanu sellele, kuidas loomi peetakse ja kas neid on söödetud kohapeal toodetud söödaga ja/või geneetiliselt muundatud organismideta söödaga, kas neid on karjatatud jne. ELis on siin juba palju erinevusi.

3.7.3. Seda suundumust on peetud pelgalt nišiks, kuid otsustavad muutused on paistmas, sest paljud suured supermarketite ketid mitmes liikmesriigis on juba muutnud järk-järgult rangemaks oma värsketele lihatoodetele esitatavaid nõudeid seoses loomade heaolu ja keskkonnasäästlikkusega. Täiendavad radikaalsed muutused on peatselt tulemas – alates 2030. aastast hangib mõni suur odavkaupluste kett 100 % oma värskest lihavalikust ainult loomadele väli- ja parimaid kasvutingimusi pakkuvast loomakasvatussekorist. Muutused käivad kõigi loomarühmade (veise-, sea-, kana- ja kalkuniliha) kohta.

3.7.4. Kavandatav või juba toimuv mahepõllumajanduse suurenemine ELis mõjutab ka söödatarnet (ja sojaimporti). Euroopa Komisjoni andmetel on mahepõllumajanduslik loomakasvatus igal aastal 10 % võrra kasvanud. Strateegia „Talust taldrikule“ 25 %-eesmärk annaks siin täiendava tõuke, kui turud vastavalt arenevad, millele ÜPP kavatseb kaasa aidata. Kuna ainult 6 % maailma sojaubadest turustatakse nn geneetiliselt muundamata sojana, peavad põllumajandusettevõtted otsima alternatiive ja/või tootma rohkem sööta oma põllumajandusettevõttes.

3.7.5. Märkimisväärseid muutusi on juba näha ka piima puhul – paljudes liikmesriikides nõuavad toiduainete jaemüüjad piima ja piimatooteid meiereidelt, kus lehmade sööda puhul ei kasutata geenitehnoloogiat. See on viinud olukorrani, kus näiteks Saksamaal ei söödeta sojajahu enam lehmadele, kellelt saadakse umbes 70 % piimatoodangust. Turg hakkab diferentseeruma, näiteks piim võib pärit olla karjatatud lehmadelt, heinatoidul lehmadelt või mägipiirkonna lehmadelt. Siiski on piimatooted tuleviku jaoks olulised valguallikad ja kõigile kättesaadavad tasakaalustatud toitumise kaudu kõigi elanikkonnarühmade jaoks.

3.7.6. Sellega seoses tuleks meenutada ka komitee teabearuannet „Ekstensiivse loomakasvatuse ja orgaaniliste väetiste eelised Euroopa rohelise kokkuleppe kontekstis“, ([18]) kus ekstensiivset loomakasvatust (püsiniitudel ja karjamaadel) ei tunnustata mitte ainult selle erilise tähtsuse tõttu bioloogilise mitmekesisuse ja muude ökoloogiliste ja piirkondlike kultuurihüvede jaoks, vaid ka seetõttu, et selle roll „kestlike, tervislike, ohutute ja suurepärase kvaliteediga toiduainete tarnimisel on nendega varustatuse tagamisel keskse tähtsusega, arvestades iseäranis maailma kasvavat elanikkonda“. Vajadus „rõhutada karjamaade ja ristiku rolli olulise valguallikana mäletsejaliste jaoks“ on kirjas ka komitee teises arvamuses ([19]).

3.7.7. Teine, täiesti erinev arengusuund, millel võivad olla hukatuslikud majanduslikud tagajärjed põllumajandusele ja traditsioonilisele loomakasvatusele ning selle sektori kogu põllumajandus- ja toitutootmissüsteemile, on nn laboriliha arendamine, millel ei ole siiski mingit seost lihaga, kuid mis on reaktorites toodetud tööstustoode. Seda suundumust ei ajenda tarbijad ega põllumajandustootjad, vaid suured rahvusvahelised korporatsioonid nagu Cargill, Tyson Foods või Nestlé. Nad uurivad või töötavad välja meetodeid kunstliku lihakoe tootmiseks tööstuslikes reaktorites. Nende argument on, et seda, mida põllumajandustootjad on kogu inimkonna ajaloo jooksul teinud, viljeledes traditsioonilist loomakasvatust (nimelt kasvatades rakke), saavad nad teha reaktoris palju väiksemal maa-alal, samas kui küsimus vee ja muude ressursside

([17]) Saksamaal on sealiha tarbimine elaniku kohta aastatel 1995–2021 vähenenud 39,8 kg-lt 31 kg-le.

([18]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Ekstensiivse loomakasvatuse ja orgaaniliste väetiste eelised Euroopa rohelise kokkuleppe kontekstis“.

([19]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ettevalmistav arvamus eesistujariigi Prantsusmaa taotlusel teemal „Toiduga kindlustatus ja jätkusuutlikud toidusüsteemid“ (ELT C 194, 12.5.2022, lk 72).

kokkuhoiust jääb, samuti puuduvad vastused kvaliteedi ja tootmiskulude küsimustele. Komitee kutsub üles pidama laiaulatuslikku ühiskondlikku arutelu selle võimaliku arengusuuna ja selle negatiivsete tagajärgede üle loomakasvatajatele ja liha tootmisahelale, mis võivad kahjustada kõigi liikmesriikide majandust ja tööhõive taset ning Euroopa Liitu tervikuna.

Poliitilised reaktsioonid

3.8. Poliitilistest reaktsioonidest läheb mõni isegi kaugemale kui strateegia „Talust taldrikule“ ja on samuti välja töötatud täiesti erinevas sotsiaalses diskursuses. Näiteks Saksamaal moodustas föderaalvalitsus 2020. aasta juulis põllumajanduse tulevikku käsitleva komisjoni, mis koosnes 32 liikmest, kes olid pärit väga erinevatest ühiskonnagruppidest, sealhulgas traditsioonilistest põllumajandustootjate ühendustest ja akadeemilistest ringkondadest. Eesmärgiks oli töötada välja põllumajandus- ja toidusüsteemi tulevikuvisioon, mida aktsepteeriksid laiad ühiskonnarühmad. Soovitused võeti 2021. aasta juunis ühehäälselt vastu ja avaldati. Nad järgivad ühist põhimõtet: põllumajanduse ökoloogilist ja (loomade suhtes) eetilist vastutust saab kõige tõhusamalt ja püsivamalt leevendada, kui leida võimalusi säästvamate tootmismeetodite rahastamiseks uute vahendite kasutuselevõtu kaudu ja muuta need seega majanduslikult elujõuliseks.

3.9. Loomakasvatuse valdkonnas järgib föderaalvalitsuse loodud põllumajanduse tulevikuga tegelev komisjon Saksamaa Liitvabariigi põllumajandusministeeriumi loodud nn loomakasvatuse pädevusvõrgustiku soovitusi. Nende ettepanekud avaldati 2020. aasta veebruaris ([20]). Neis kirjeldatakse loomakasvatuse ümberkorraldamise üleminekustrateegiat, mis hõlmab ka loomade heaolu taseme olulist suurenemist. See sisaldab rahastamist maksude või lõivude kaudu koos kõrgemate turuhindade ja lisatasu maksmisega, mis on seotud loomapidamise kohustusliku märgistamise ja vastavate määratletud loomapidamisstandarditega. See on ülioluline, et asjaomastel põllumajandustootjatel oleks majanduslikke väljavaateid. Selle ümberkujundamisstrateegia tulemusena peaks loomakasvatusettevõtete majanduslik kindlustatus suurenema, samal ajal kui kariloomade arv väheneb.

3.10. Kokkuvõtteks võib öelda, et praegused loomakasvatuse vormid Euroopas erinevad üksteisest mõnel juhul kardinaalselt, nii impordinõudluse (peamiselt soja) kui ka piirkondliku keskkonnamõju poolest. Kui traditsioonilisemad ehk ekstensiivsemad, maaga seotud mahekasvatusviisid põhinevad valdavalt piirkondlikel põllumajandusettevõtetel ja söödal ja nende keskkonnamõjud on kontrolli all ning nad on mõnikord kultuurmaade säilitamiseks lausa hädavajalikud, siis praegune ja kasvav intensiivloomakasvatus on piirkondlikule keskkonnale koormav ja põhineb – hoolimata juba praegugi suurest nõudlusest põllumaa järele ELis – suurel määral imporditud söödal, mille kasvatamisel on päritoluriikides tohutud tagajärjed (sealhulgas panus ülemaailmsesse metsade hävitamisse ja kliimamuutustesse ning sotsiaalsetesse probleemidesse).

3.11. Seepärast peab Euroopa valgustrateegia oluline osa olema loomakasvatuse kui terviku vastavusse viimine nii ELi enda kui ka ÜRO eesmärkidega seoses Euroopa ja ülemaailmse toiduga kindlustatuse, tarneautonoomia ja kestlikkusega. Valgurikaste kultuuride kasvatamise suurendamine ELis on selle üks aspekt, kuid ülemaailmselt näib suundumus, mille kohaselt keskmine liha- ja piimatoodete tarbimine inimese kohta kogu maailmas läheneb arenenud riikide praegusele tasemele, olevat vastuolus ÜRO kestliku arengu eesmärkidega. Kariloomade arvu vähendamine on vältimatu.

3.12. Põhimõtteliselt on föderaalvalitsuse loodud põllumajanduse tulevikuga tegelev komisjon juba andnud sellise hinnangu tänase põllumajandus- ja toidusüsteemi kohta ning on seda teinud ühiskondliku arutelu raames, mida teised ELi liikmesriigid ja Euroopa Komisjon ise peaksid põhjalikumalt analüüsima. Ühelt poolt tunnistab komisjon vaieldamatut positiivset mõju, mida põllumajandus ühiskonnale toob, samal ajal kriitiliselt uurides, millel põhinevad viimaste aastate tootmisarengud ning millised on nende tagajärjed: selle edu negatiivne külg on looduse ja keskkonna, loomade ja

([20]) https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/_Tiere/Nutztiere/200211-empfehlung-kompetenznetzwerk-nutztierhaltung.html

bioloogiliste tsüklite ülekasutamise eri vormid kuni kliima ohtliku kahjustamiseni välja. Sellegipoolest on ka põllumajandus majanduslikult kriitilises olukorras. Erinevad tegurid, eelkõige poliitilised, on viinud majandamisviisideni, mis ei ole ei ökoloogiliselt, majanduslikult ega sotsiaalselt kestlikud. […] Arvestades väliskulusid, mida valitsevad tootmisviisid kaasa toovad, ei saa praegune põllumajandus- ja toidusüsteem muutusteta jätkata ei ökoloogilistel ja loomade suhtes eetilistel ega ka majanduslikel põhjustel ([21]).

4. **Nõuded: kestlik valkude tootmine ja õlitaimede rolli tugevdamine**

4.1. Euroopas, kus tarneautonoomiat tunnustatakse üha enam strateegilise eesmärgina, on võrdlus energiapoliitikaga kindlasti asjakohane, sest sõltuvust impordist tuleks vähendada nii palju kui võimalik ja keskenduda nõudluse kestlikule rahuldamisele meie enda vahendite abil.

4.2. Erinevalt energiasektorist, kus uued tehnoloogiad (tuul, päike, biomass, vesinik jne) võivad kompenseerida fossiilkütuste puudumist, peab kogu maailma toiduainesektor kohandama tootmist ja tarbimist piiratud looduskapitali (peamiselt maa, aga ka bioloogiline mitmekesisus) võimalustele. Sellega koos peab esikohale seadma põllumajandusliku saagikuse kasutamise. Esmatähtis peab olema inimeste varustamine eelkõige taimsete toodetega (teraviljad, puuviljad, köögiviljad jne). Õnneks ei ole põhjust muretseda, kas EL suudab neid vajadusi oma elanikkonna jaoks täita. Arvestades aga üha suuremat muret nälja pärast maailmas, tuleks meeles pidada, et seda ei saa lahendada lihatootmisega, vaid vastupidi – sööt (nagu ka energia tootmiseks kasutatav biomass) konkureerib toiduga.

4.3. Kõnealust maakasutuskonflikti süvendab asjaolu, et peaaegu kõigis ELi piirkondades seisab põllumajandussektor silmitsi konkurentsiga maa pärast, mis on paiguti märkimisväärne, kuna ELi arvutuste kohaselt võib põllumajandusmaa kadumine linnastumise/ehitamise ja taristu jms tõttu vähendada kasutatavat maad 2030. aastaks peaaegu 1 miljoni hektari võrra.

4.4. Sellegipoolest leiame, et ELi olukord on ülemaailmses kontekstis mugav: ELi põllumajandus, mis juhindub Euroopa põllumajandusmudeli ([22]) põhimõtetest, on selgelt võimeline pakkuma kõigile ELi kodanikele piisavalt kvaliteetseid taimseid tooteid; peale selle suudab ta kindlasti tarnida suurtes kogustes sööta, kuid mitte rahuldada praegust nõudlust. Pidades silmas, et eeldatavalt lakkavad Ukraina ja Venemaa teraviljatarned näljapiirkondadesse, tuleb küsida, kas me ELis ei peaks vähem teravilja loomadele söötma (või lisama seda vähem kütusele), et aidata lahendada ülemaailmselt süvenevat näljahäda ja suurendada ka valgutootmist.

4.5. Euroopa valgustrateegia kontekstis tuleb meeles pidada, et mäletsejalistel (kuid mitte ainult neil) on oskus, mida inimestel ei ole – nad suudavad seedida rohtu. Isegi monogastriliste loomade (sead ja kodulinnud) puhul võiks rohumaad täiendada söödaratsiooni üht osa. Seega peaksid rohumaad olema kestliku valkude kestliku tootmise oluline koostisosa; praegu pööratakse sellele poliitilistes aruteludes liiga vähe tähelepanu. ELi eelmisel aastal vastu võetud otsus lubada uuesti loomade ja putukajahu kasutamist loomasöödas võib samuti aidata vähendada taimse valgu osakaalu loomasöödas.

4.6. Õli- ja valgurikaste taimede edendamise liidu (UFOP) ekspertkomisjonide hiljutised uuringud rapsi ja kaunviljade kasvatamise ja söödana kasutamise potentsiaali kohta annavad meile kindlustunde, et kasvatustehnoloogiliselt on võimalik kasvatada palju rohkem rapsi ja kaunvilju ning samal ajal pikendada oluliselt külvikordi. Rapsi ja kaunviljade osakaal võiks kumbki moodustada umbes 10 % põllumaast, mis vastab näiteks kaunviljade (eelkõige suhkruherned, põldoad, sojaoad, lupiinid) praeguse taseme enam kui kahekordistamisele. Seega ei takista rohkemate õlikultuuride kasvatamine säästvat maakasutust, vaid vastupidi. See saab aga toimuda ainult teiste viljelusvormide arvelt.

4.7. Samas näitab uuring ka seda, et praeguse loomapopulatsiooni vajadusi ei ole võimalik autonoomselt rahuldada ja et kariloomade arvu tuleb vähendada, kui soovitakse saavutada strateegilise tarneautonoomia eesmärk.

([21]) ZKLi lõpparuanne.

([22]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee omaalgatuslik arvamus teemal „Ühise põllumajanduspoliitika reform 2013. aastal“ (ELT C 354, 28.12.2010, lk 35).

4.8. Seetõttu leiab komitee, et EL peab kiiresti läbi viima uuringu võimaluste kohta, mis avanevad Euroopa jaoks, kui selle piirides kasvatada valgurikkaid ja õlitaimi. Arvesse tuleb võtta maakasutuse kestlikkust (külvikorrad, mullaviljakus, sealhulgas bioloogiline mitmekesisus). Selle uuringu tulemuste alusel tuleks seejärel selgitada välja, kui palju on vaja maad Euroopa kodanike tervislikuks, taimsetel valkudel põhinevaks toitumiseks. Sellest saab omakorda tuletada, palju maad jääb loomasööda (või energia) tarbeks ja seega ka seda, mida on veel vaja importida loomakasvatuse jaoks, mis vastab Euroopa ja ülemaailmse loomakasvatuse ökoloogilistele piirangutele, mis on suunatud kestlikkusele ja loomade heaolule. Euroopa valgustrateegia peab andma vastuse ka küsimusele, millised tagajärjed peavad sellel olema olemasolevatele kaubanduslepingutele (näiteks Mercosurile) ja kuidas saab ELi kestlikke põllumajandustootjaid kaitsta mittesäästva toodangu impordi eest.

4.9. Komitee rõhutab, et õli, mis saadakse õlitaimedest, mille kasvatamise all on 10 % ELi põllumaast, võimaldaks saavutada energiaautonoomia seoses põllumajandustraktorite kütusetarnega, kui seda õli kasutatakse vaid sellel otstarbel. Komitee on juba varasemates arvamustes ([23]) märkinud, et mõistlik oleks luua eraldi programm esterdamata (st puhta) taimeõli kasutamiseks põllumajandusmasinates, selle asemel et seda segada diislikütusega. Siiski tuleks kaaluda ka B100 tüüpi kütuste (100 % esterdatud taimeõli) kasutamist. Saadud õlikook ([24]) on suurepärane valgurikas sööt (sama kehtib ka näiteks alkoholitootmise jäätmete kohta).

4.10. Mõni liikmesriik liigub juba praegu väga erinevatel põhjustel kariloomade arvu vähendamise suunas (nt Madalmaad). Selle võib ette näha reguleerivate õigusnormide alusel või turupõhiste vahendite abil. Peale selgete keskkonna- ja loomade heaolu standardite pooldab komitee eelkõige turupõhiseid lahendusi, mis loovad tingimused uute piirkondlike väärtusahelate loomiseks, mis on isemajandavad ega sõltu pidevalt toetustest. Samal ajal peaksid nad avama väljavaateid võimalikult paljudele loomakasvatusettevõtetele. Samuti peavad nad võimaldama võimalikult paljudel ELi põllumajandustootjatel toota säästvalt ja teenida stabiilset elatist. See eeldab kaitset ebaausa konkurentsi ja ebaausate kaubandustavade eest ning nõuab põllumajandustootjate turuvõimu suurendamist ülemaailmse kestliku toidusüsteemi ümberkujundamise protsessis.

4.11. Kõik see näitab veel kord, et ELi kestliku taimse valgu ja taimeõli strateegia peab vaatlema kogu põllumajandus- ja toidusüsteemi tervikuna; isoleeritud kasvatusstrateegia ei aita.

4.12. Turumehhanismid tuleb panna kajastama tegelikke sotsiaalseid, ühiskondlikke ja keskkonnakulusid. Turutõrkeid saab korrigeerida fakti- ja teaduspõhiste riiklike sekkumismeetmete abil, mille eesmärk on optimeerida kulude ja tulude vahelist kompromissi ühiskonnale, võttes arvesse kõiki huve.

Brüssel, 27. oktoober 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

([23]) EMSK arvamus „Taastuvatest energiaallikatest toodetud energia kasutamine“ (ELT C 77, 31.3.2009, lk 43).
([24]) Rapsi pressimisel saadakse umbes 1/3 õli ja 2/3 nn õlikooki.